

**MUHTASARI WA HOTUBA YA MHESHIMIWA DKT. DAMAS DANIEL
NDUMBARO (MB.), WAZIRI WA KATIBA NA SHERIA AKIWASILISHA
BUNGENI MPANGO NA MAKADIRIO YA MAPATO NA MATUMIZI YA
WIZARA KWA MWAKA WA FEDHA 2025/2026**

A. UTANGULIZI

1. Mheshimiwa Spika, kufuatia taarifa zilizowasilishwa leo katika Bunge lako tukufu na Mwenyekiti wa Kamati ya Kudumu ya Bunge ya Utawala, Katiba na Sheria na Mwenyekiti wa Kamati ya Kudumu ya Bunge ya Bajeti, naomba kutoa hoja kwamba Bunge lako sasa likubali kupokea, kujadili na kupitisha Mpango na Makadirio ya Mapato na Matumizi ya Fedha ya Wizara ya Katiba na Sheria kwa Mwaka wa Fedha 2025/2026.

2. Mheshimiwa Spika, awali ya yote nimshukuru Mwenyezi Mungu mwingi wa rehema kwa kutujalia afya njema na kutuwezesha kukutana hapa leo kujadili taarifa ya utekelezaji wa Bajeti ya Wizara kwa Mwaka wa Fedha 2024/2025 na Mwelekeo wa Mpango na Bajeti kwa Mwaka wa Fedha 2025/2026.

3. Mheshimiwa Spika, kwa heshima na taadhima ninaomba kutumia fursa hii kumshukuru Mheshimiwa **Dkt. Samia Suluhu Hassan**, Rais wa Jamhuri ya Muungano wa Tanzania kwa kuniamini na kunateua kwa mara ya pili kuiongoza Wizara ya Katiba na Sheria. Ninaahidi kuitumikia nafasi hii kwa uaminifu na uadilifu ili kuwaletea maendeleo Wananchi na Taifa kwa ujumla.

4. Mheshimiwa Spika, napenda kumpongeza Mheshimiwa Rais wa Jamhuri ya Muungano wa Tanzania kwa umahiri wake katika kuiongoza nchi yetu. Katika kipindi cha uongozi wake, tunaendelea kushuhudia maendeleo na mafanikio makubwa katika sekta mbalimbali ikiwemo Sekta

ya Sheria. Naomba niungane na Waheshimiwa Wabunge na Wananchi wenzangu kuendelea kumuomba Rais wetu kwa Mwenyezi Mungu amjalie afya njema, hekima na busara katika kuliongoza Taifa letu la Tanzania.

5. Mheshimiwa Spika, kwa unyenyekevu mkubwa ninapenda kumpongeza Mhe. Dkt. Samia Suluhu Hassan kwa kupitishwa na Chama Cha Mapinduzi (CCM) kuwa mgombea wa Urais wa Jamhuri ya Muungano wa Tanzania katika Uchaguzi Mkuu wa Oktoba, 2025. Aidha, ninapenda kuwapongeza Mheshimiwa Balozzi Dkt. Emmanuel John Nchimbi, Katibu Mkuu wa Chama cha Mapinduzi kwa kuteuliwa kuwa mgombea mwenza na Mheshimiwa Dkt. Hussein Ali Mwinyi, Rais wa Zanzibar na Mwenyekiti wa Baraza la Mapinduzi kuwa mgombea wa Urais wa Zanzibar. Vilevile, ninapenda kumpongeza Ndugu Stephen Masato Wasira kwa kuchaguliwa kuwa Makamu Mwenyekiti wa CCM Tanzania Bara.

6. Mheshimiwa Spika, ninaomba nitumie fursa hii pia kutoa pongezi zangu za dhati kwa Mheshimiwa Dkt. Philip Isdor Mpango, Makamu wa Rais wa Jamhuri ya Muungano wa Tanzania; Mheshimiwa Kassim Majaliwa Majaliwa (Mb.), Waziri Mkuu wa Jamhuri ya Muungano wa Tanzania; na Mheshimiwa Dkt. Doto Mashaka Biteko (Mb.), Naibu Waziri Mkuu na Waziri wa Nishati kwa uongozi wao mahiri na ushirikiano mkubwa ninaopata kutoka kwao.

7. Mheshimiwa Spika, vilevile, nimpongeze Mhe. Kassim Majaliwa Majaliwa (Mb.), Waziri Mkuu wa Jamhuri ya Muungano wa Tanzania kwa kuwasilisha hotuba ambayo imefafanua utendaji wa Serikali kwa mwaka 2024/2025 na kutoa mwelekeo wa Mpango na Bajeti kwa Mwaka wa Fedha 2025/2026. Aidha, ninawapongeza Waheshimiwa Mawaziri wote

waliowasilisha Hotuba za Bajeti za Wizara wanazosisimamia kwa mawasilisho yao mazuri.

8. Mheshimiwa Spika, ninaomba nitumie nafasi hii kukupongeza wewe binafsi pamoja na Naibu Spika wa Bunge la Jamhuri ya Muungano wa Tanzania kwa kuliongoza Bunge kwa umahiri na weledi mkubwa.

9. Mheshimiwa Spika, ninaomba kutumia fursa hii kuwapongeza Mawaziri na Naibu Mawaziri walioteuliwa na Mheshimiwa Rais kutekeleza majukumu katika Wizara mbalimbali katika kipindi cha kuanzia Julai, 2024 hadi Machi, 2025.

10. Mheshimiwa Spika, kwa kipekee ninapenda kumpongeza Bw. Eliakim Chacha Maswi kwa kuteuliwa na Mhe. Rais wa Jamhuri ya Muungano wa Tanzania kuwa Katibu Mkuu wa Wizara ya Katiba na Sheria. Kwa dhati kabisa, ninakiri kuwa, kupitia utendaji kazi wake mahiri Ndugu Maswi amekuwa msaada mkubwa katika kuiboresha Sekta ya Sheria ambapo kwa kipindi kifupi cha takriban miezi 9 tangu alipoteuliwa kuwa Katibu Mkuu amewezesha maboresho mbalimbali kwa Wizara na Taasisi za Wizara na hivyo kuchochea ufanisi katika utendaji kazi na kuimarisha upatikanaji haki kwa Wananchi. Kwa uzoefu wangu kama Waziri sina shaka kutamka kuwa Bw. Eliakim Chacha Maswi ni miongoni mwa Makatibu Wakuu bora niliyowahi kufanya nao kazi. Huwa najisikia faraja kufanya kazi na Katibu Mkuu wa aina yake, kwa kuwa, ndani ya muda mfupi mnaweza kufanya maboresho makubwa na yanayoonekana.

Uteuzi wa Bw. Eliakim Chacha Maswi kuwa Katibu Mkuu na Dkt. Franklin Jasson Rwezimula kuwa Naibu Katibu Mkuu wa Wizara ya Katiba na Sheria ni ishara ya imani kubwa aliyonayo Mhe. Rais juu ya utendaji kazi wao.

11. Mheshimiwa Spika, Wizara ilipokea kwa masikitiko makubwa taarifa ya kifo cha Mhe. Dkt. Faustine Engelbert Ndugulile (Mb.), aliyekuwa Mbunge wa Jimbo la Kigamboni (CCM) na Mkurugenzi Mteule wa Shirika la Afya Duniani (WHO) Kanda ya Afrika, kilichotokea tarehe 27 Novemba, 2024. Wizara inawapa pole familia ya marehemu, Wananchi wa Jimbo la Kigamboni na Watanzania kwa ujumla. Mwenyezi Mungu aiweke roho ya marehemu mahali pema peponi, AMINA.

12. Mheshimiwa Spika, kwa nyakati tofauti nchi yetu imekumbwa na ajali na maafa katika maeneo mbalimbali zilizosababisha vifo, majeruhi, uharibifu wa mali na mazingira. Itakumbukwa tarehe 16 Novemba, 2024 kulitokea maafa ya kuanguka kwa jengo la ghorofa nne (4) katika eneo la Kariakoo, Jijini Dar es Salaam na kusababisha vifo, majeruhi na upotevu wa mali. Kwa namna ya pekee natoa pole kwa waathirika wa tukio hili na kumuomba Mwenyezi Mungu azilaze roho za marehemu mahali pema peponi, AMINA. Aidha, nitoe pole kwa waathirika na manusura wote wa matukio yote yaliyotokea nchini katika kipindi cha Mwaka wa Fedha 2024/2025.

B. DIRA NA DHIMA

13. Mheshimiwa Spika, Wizara ya Katiba na Sheria inaongozwa na Dira ambayo ni **“Katiba na Sheria wezeshi kwa maendeleo ya Taifa”**. Aidha, Dhima ya Wizara ni **“kuwa na mfumo madhubuti wa kikatiba na kisheria wenye kufanikisha utekelezaji wa sera na mipango kwa maendeleo ya Taifa”**.

C. MUUNDO NA MAJUKUMU YA WIZARA

14. Mheshimiwa Spika, muundo na majukumu ya Wizara yameainishwa kwenye **ibara ya 15 na 16** katika Kitabu cha Hotuba yangu.

**D. MAPITIO YA UTEKELEZAJI WA MPANGO NA BAJETI YA WIZARA
KWA MWAKA WA FEDHA 2024/2025**

15. Mheshimiwa Spika, utekelezaji wa Mpango na Bajeti ya Wizara kwa mwaka wa fedha 2024/2025 umezingatia Dira ya Maendeleo ya Taifa ya mwaka 2025 na miongozo mbalimbali ya kitaifa na kimataifa ikiwemo; Malengo ya Maendeleo Endelevu ya Dunia (2030); Mpango wa Tatu wa Maendeleo wa Taifa wa Miaka Mitano (2021/2022 - 2025/2026); Ilani ya Uchaguzi ya Chama Cha Mapinduzi ya Mwaka 2020; na maelekezo ya Viongozi Wakuu wa Serikali pamoja na Mipango Mikakati ya Wizara na Taasisi zake.

16. Mheshimiwa Spika, katika bajeti ya mwaka 2024/2025, Wizara ilibainisha masuala ya kipaumbele ambayo yameainishwa kwenye **ibara ya 18** katika Kitabu cha Hotuba yangu.

**E. MWENENDO WA BAJETI NA FEDHA ZILIZOPOKELEWA NA WIZARA
KWA MWAKA WA FEDHA 2024/2025**

(i) Makusanyo ya Maduhuli

17. Mheshimiwa Spika, katika Mwaka wa Fedha 2024/2025, Wizara pamoja na Taasisi zake ilipanga kukusanya maduhuli yenye jumla ya Shilingi **12,676,199,000 (bilioni 12.68)**. Katika kipindi cha Julai, 2024 hadi Machi, 2025 Wizara na Taasisi zake imekusanya jumla ya Shilingi **9,036,054,037 (bilioni 9.04)** sawa na asilimia **71.28** ya lengo la makusanyo ya maduhuli kwa mwaka 2024/2025 na asilimia **85.54** kwa lengo la kipindi cha miezi **10**.

(ii) Bajeti Iliyoidhinishwa

18. Mheshimiwa Spika, katika mwaka wa fedha 2024/2025, Wizara iliidhinishwa jumla ya Shilingi **486,296,754,555 (Bilioni 486.3)** kwa ajili

ya Matumizi ya Kawaida na Miradi ya Maendeleo. Kati ya fedha hizo Shilingi **112,497,549,000 (Bilioni 112.5)** ni kwa ajili ya Mishahara ya Watumishi, Shilingi **228,180,396,571 (Bilioni 228.18)** ni kwa ajili ya Matumizi Mengineyo na Shilingi **145,597,319,000 (Bilioni 145.6)** ni kwa ajili ya utekelezaji wa Miradi ya Maendeleo. Kati ya fedha za maendeleo Shilingi **85,640,600,984 (Bilioni 85.64)** ni fedha za ndani na Shilingi **59,978,208,000 (Bilioni 59.98)** ni fedha za nje.

(iii) Fedha Zilizopokelewa

19. Mheshimiwa Spika, katika kipindi cha Julai, 2024 hadi Aprili, 2025, Wizara imepokea jumla ya Shilingi **391,960,643,596.72 (Bilioni 391.96)** sawa na asilimia **80.60** ya Bajeti ya Shilingi **486,296,754,555.00 (Bilioni 486.3)** iliyoidhinishwa katika mwaka 2024/2025. Kati ya fedha zilizopokelewa, Shilingi **94,741,018,477.30 (Bilioni 94.74)** ni kwa ajili ya Mishahara ya Watumishi, Shilingi **193,647,671,495.78 (Bilioni 193.65)** ni kwa ajili ya Matumizi Mengineyo na Shilingi **103,571,953,623.64 (Bilioni 103.57)** ni fedha kwa ajili ya utekelezaji wa Miradi ya Maendeleo. Aidha, fedha za Miradi ya Maendeleo zinajumuisha Shilingi **66,045,048,103.65 (Bilioni 66.05)** fedha za ndani na Shilingi **37,526,905,519.99 (Bilioni 37.53)** fedha za nje. Tunaishukuru sana Serikali ya Awamu ya Sita kwa mtiririko wa fedha mzuri kwa Wizara na Taasisi zake.

F. UTEKELEZAJI WA MAJUKUMU KWA KUZINGATIA VIPAUMBELE

20. Mheshimiwa Spika, utekelezaji wa majukumu kwa kuzingatia vipaumbele ni kama ifuatavyo: -

(i) Kuratibu Utoaji wa Huduma ya Msaada wa Kisheria

21. Mheshimiwa Spika, Wizara inaendelea kutekeleza Kampeni ya Msaada wa Kisheria ya Mama Samia (***Mama Samia Legal Aid Campaign*** -

MSLAC). Tangu kuzinduliwa kwa Kampeni hii tarehe 27 Aprili, 2023, jumla ya Mikoa **25** imefikwa na Kampeni. Mikoa hiyo ni Dodoma, Manyara, Shinyanga, Ruvuma, Simiyu, Singida, Iringa, Mara, Songwe, Morogoro, Njombe, Katavi, Tabora, Geita, Kigoma, Mtwara, Kilimanjaro, Mwanza, Mbeya, Lindi, Rukwa, Pwani, Arusha, Tanga na Kagera. Ili kuhitimisha nchi nzima, kwa upande wa Tanzania Bara Mkoa uliyobaki ni Dar es Salaam ambapo Kampeni itatekelezwa mwanzoni mwa Juni, 2025.

22. Mheshimiwa Spika, kwa upande wa Tanzania Zanzibar utekelezaji wa Kampeni ya Msaada wa Kisheria ya Mama Samia umefanyika katika Mikoa mitatu (**3**) ambayo ni Kaskazini Pemba, Mjini Magharibi na Kaskazini Unguja. Aidha, Mikoa ya Kusini Pemba na Kusini Unguja Kampeni itatekelezwa Mei, 2025 na hivyo kukamilisha maeneo yote ya Jamhuri ya Muungano wa Tanzania.

23. Mheshimiwa Spika, katika utekelezaji wa Kampeni hiyo wananchi wamepatiwa huduma mbalimbali ikiwemo elimu kuhusu masuala ya haki na wajibu; umiliki na utatuzi wa migogoro ya ardhi; matunzo ya watoto; ukatili wa kijinsia; na haki za binadamu. Kupitia Kampeni hiyo, jumla ya mikoa 25 ya Tanzania Bara Halmashauri **179**, Kata **1,907** na Vijiji/Mitaa **5,702** zilifikwa na jumla ya wananchi **2,698,908** (Wanaume **1,347,325** na Wanawake **1,351,583**) walifikwa na kupata elimu na huduma za kisheria kupitia mikutano ya ana kwa ana.

24. Mheshimiwa Spika, kupitia Kampeni ya Msaada wa Kisheria ya Mama Samia, jumla ya migogoro **24,691** iliyodumu kwa muda mrefu ilipokelewa ambapo baadhi ilidumu kwa zaidi ya miaka kumi. Utatuzi wa migogoro hiyo umewezesha kuimarisha amani, utulivu na utengamano miongoni mwa wanajamii. Migogoro hii ilihusisha masuala mbalimbali

yakiwemo: masuala ya Ardhi, Ndoa za utotoni, Matunzo ya watoto, Ndoa, Jinai na Ukatili wa Kijinsia. Aidha, jumla ya migogoro **5,704** ilitatuliwa na kuhitimishwa kwa njia mbadala kati ya migogoro **23,399** ya muda mrefu iliypokelewa. Utatuzi wa migogoro **18,987** unaendelea katika ngazi mbalimbali.

25. Mheshimiwa Spika, katika kuimarisha uratibu wa huduma za msaada wa kisheria katika ngazi ya Halmashauri, Kata, Vijiji na Mitaa, Wizara imeanzisha Madawati ya Msaada wa Kisheria katika Mamlaka **184** za Serikali za Mitaa Tanzania Bara. Madawati hayo yamesaidia kusogeza huduma za msaada wa kisheria kwa Wananchi pamoja na uendelevu wa huduma ya msaada wa kisheria nchini.

(ii) Kutunga Sera ya Taifa ya Haki Jinai

26. Mheshimiwa Spika, Wizara imeandaa rasimu ya Sera ya Taifa ya Haki Jinai na Mkakati wa Utekelezaji wa Sera hiyo. Lengo la Sera hii ni kuhakikisha kunakuwepo mfumo jumuishi wa ushughulikiaji wa masuala ya haki jinai nchini. Sera hiyo inatarajiwa kuidhinishwa na Serikali katika mwaka wa fedha 2025/2026.

(iii) Kushughulikia Masuala ya Kikatiba ikiwa ni pamoja na Kutoa Elimu ya Katiba na Uraia kwa Umma

27. Mheshimiwa Spika, katika mwaka 2024/2025, Wizara ilitoa mafunzo ya elimu ya uraia na utawala bora kwa wajumbe wa Kamati za Usalama za Mikoa na Wilaya; Watendaji wa Kata; na Menejimenti na Wataalam katika Halmashauri **122** zilizopo katika Mikoa **17**. Aidha, katika kujenga kizazi chenye uzalendo, maadili na uwajibikaji kwa nchi, Wizara kwa kushirikiana na wadau mbalimbali ikiwemo Ofisi ya Rais-TAMISEMI na Wizara ya Elimu,

Sayansi na Teknolojia iliandaa maudhui ya Elimu ya Katiba na Uraia kwa Shule za Awali, Msingi, Sekondari na Vyuo vya Mafunzo ya Ufundi Stadi.

(iv) Kusimamia Mfumo wa Haki na Utoaji Haki ikiwa ni pamoja na Kuimarisha Miundombinu ya Mahakama, Kuharakisha Uhitimishaji wa Mashauri Mapya na Kumaliza Mashauri ya Muda Mrefu

a. Kusimamia Utekelezaji wa Mfumo wa Utoaji Haki

28. Mheshimiwa Spika, katika kipindi cha Julai, 2024 hadi Aprili, 2025 Wizara ilitoa amri za kuwaachilia huru wacosaji **68** baada ya kuthibitika afya zao za akili zimeimarika na wanaweza kurudi uraiani kuendelea na shughuli za kiuchumi. Utoaji wa amri hizo ni kwa mujibu wa kifungu cha 219(5) cha Sheria ya Mwenendo wa Makosa ya Jinai, Sura ya 20.

b. Ushirikiano wa Masuala ya Kisheria Kikanda na Kimataifa

29. Mheshimiwa Spika, Wizara imeendelea kuiwakilisha Serikali katika mikutano mbalimbali ya kisheria ya kikanda na kimataifa katika Sekta ya Sheria ukiwemo Mkutano wa Kawaida wa 10 wa Kamati Maalum ya Mawaziri wa Sheria na Haki ya Umoja wa Afrika uliofanyika Zanzibar. Katika mkutano huo, Tanzania ilichaguliwa kuwa Mwenyekiti wa Kamati hiyo. Aidha, nafasi hii inatoa fursa kwa Nchi kuwasilisha na kupitisha agenda zake kwa maslahi ya Taifa. Mikutano mingine imeainishwa kwenye **ibara ya 43 na 44** katika Kitabu cha Hotuba yangu

c. Kuimarisha Usikilizaji wa Mashauri, Ujenzi na Ukarabati wa Miundombinu ya Mahakama

30. Mheshimiwa Spika, ili kuongeza kasi ya utendaji kazi, Mahakama imeendelea kuongeza idadi ya Maafisa Mahakama. Katika Mwaka wa Fedha

2024/2025 jumla ya Majaji **10** wameteuliwa na hivyo kufanya idadi ya Majaji waliopo kufikia **146**. Vilevile, Mahakimu **91** wameajiriwa na hivyo kufanya idadi ya Mahakimu kufikia **1,426**.

31. Mheshimiwa Spika, katika kipindi cha Julai, 2024 hadi Aprili, 2025 kulikuwa na jumla ya mashauri **238,154** mahakamani; kati ya mashauri hayo **63,050** yalikuwepo mwanzoni mwa Julai, 2024 na mashauri **175,104** yalifunguliwa. Kati ya mashauri **238,154** yaliyokuwepo, mashauri **174,581** yalisikilizwa na kuhitimishwa na mashauri **63,573** yanaendelea katika hatua mbalimbali.

32. Mheshimiwa Spika, katika kipindi cha Julai 2024 hadi Aprili, 2025 ujenzi na ukarabati wa majengo mbalimbali ya Mahakama umeendelea ambapo, Ujenzi wa jengo la Makao makuu ya Mahakama na nyumba za makazi ya Majaji jijini Dodoma umekamilika; ukarabati wa majengo ya zamani ya Mahakama Kuu Dodoma na Mahakama Kuu Iringa unaendelea; ujenzi wa vituo jumuishi vya utoaji haki unaendelea katika mikoa tisa (**9**) ya Katavi, Njombe, Songea, Songwe, Singida, Geita, Simiyu, Lindi na Pemba; na ujenzi wa Mahakama za Wilaya unaendelea katika Wilaya **11**, na Mahakama za Mwanzo **72** katika mikoa mbalimbali nchini.

d. Usimamizi wa Utumishi wa Mahakama

33. Mheshimiwa Spika, Tume ya Utumishi wa Mahakama ilipokea na kutolea uamuzi mashauri **27** ya nidhamu ambapo kati ya mashauri hayo, saba (**7**) yaliwahusu Maafisa Mahakama na **20** watumishi wasio Maafisa Mahakama. Katika kipindi cha Julai, 2024 hadi Aprili, 2025 Tume imeratibu utendaji wa Kamati za Maadili za Maafisa Mahakama katika mikoa nane (**8**) ya Arusha, Manyara, Iringa, Pwani, Mtwara, Lindi, Njombe na Ruvuma.

(v) Uandishi wa Sheria ikiwa ni pamoja na Kuandaa Toleo la Sheria Ndogo Zilizofanyiwa Urekebu Mwaka 2025 na Kuimarisha Marejeo na Ufuatiliaji wa Utekelezaji wa Mikataba Iliyosainiwa

34. Mheshimiwa Spika, Wizara kupitia Ofisi ya Mwanasheria Mkuu wa Serikali (OMMS) imeendelea kuhakikisha kuwa sheria za nchi zinakwenda na wakati na zinaakisi sera na vipaumbele vya Serikali katika nyanja za kisiasa, kiuchumi, kijamii, kiutamaduni, kimazingira na kiteknolojia. Katika kipindi cha Julai, 2024 hadi Aprili, 2025 Ofisi iliandaa Miswada ya sheria **16**.

35. Mheshimiwa Spika, katika kipindi cha Julai, 2024 hadi Aprili, 2025, Wizara kupitia Ofisi ya Mwanasheria Mkuu wa Serikali ilihakiki na kuchapisha jumla ya Sheria Ndogo **903**, ikilinganishwa na Sheria Ndogo **885** zilizohakikiwa na kuchapishwa katika kipindi kama hicho Mwaka 2023/2024.

36. Mheshimiwa Spika, katika kipindi cha Julai, 2024 hadi Aprili, 2025, Wizara kupitia Ofisi ya Mwanasheria Mkuu wa Serikali imekamilisha uhakiki wa mwisho wa Sheria Kuu **300** kati ya **446** zilizotafsiriwa kwa lugha ya Kiswahili.

37. Mheshimiwa Spika, Wizara kupitia Ofisi ya Mwanasheria Mkuu wa Serikali imekamilisha urekebu wa Sheria Kuu **446** za nchi na kuandaa Toleo la Sheria Zilizofanyiwa Urekebu la Mwaka 2023. Toleo hili ni la pili tangu Nchi yetu ilipopata uhuru. Toleo la Kwanza lilitolewa mwaka 2002 kupitia ufadhili Benki ya Dunia. Toleo la Sheria Zilizofanyiwa Urekebu la Mwaka 2023 limeandaliwa kwa fedha za ndani na wataalaam wa ndani. Aidha, Toleo hili lilizinduliwa na Mhe. Dkt. Samia Suluhu Hassan Rais wa Jamhuri ya Muungano wa Tanzania, tarehe 23 Aprili, 2025. Toleo hili litaanza kutumika tarehe 1 Julai, 2025.

(vi) Kuendesha Mashtaka ya Jinai na Kuimarisha Utenganishaji wa Shughuli za Mashtaka na Upelelezi

38. Mheshimiwa Spika, Katika kipindi cha Julai 2024 hadi Aprili, 2025 jumla ya majalada **16,956** yalipokelewa kutoka vyombo vya upelelezi ikilinganishwa na majalada **14,925** yaliyopokelewa katika kipindi kama hicho mwaka 2023/2024. Kati ya majalada hayo, majalada **14,925** yaliandaliwa hati za mashtaka sawa na asilimia **88.4** ikilinganishwa na majalada **10,007** yaliyoandaliwa hati za mashtaka katika kipindi hicho mwaka 2023/2024 sawa na asilimia **67**.

39. Mheshimiwa Spika, katika kipindi cha Julai, 2024 hadi Aprili, 2025 jumla ya kesi za jinai **27,523** ziliendesha katika Mahakama za Wilaya na Hakimu Mkazi ikilinganishwa na kesi **25,037** zilizoendesha katika kipindi cha Julai, 2023 hadi Aprili, 2024. Aidha, katika kipindi cha kuanzia Julai, 2024 hadi Aprili, 2025, jumla ya kesi **21,232** sawa na asilimia **77** zilihitimishwa ikilinganishwa na kesi **15,084** sawa na asilimia **60** ya kesi zilizohitimishwa katika kipindi kama hicho kwa mwaka 2023/2024.

40. Mheshimiwa Spika, katika kipindi cha Julai, 2024 hadi Aprili, 2025, Ofisi ya Taifa ya Mashtaka iliendesha jumla ya kesi **707** katika Mahakama za watoto ikilinganishwa na kesi **622** zilizoendesha katika kipindi kama hicho kwa mwaka 2023/2024 ambapo kesi **590** zilihitimishwa sawa na asilimia **83**, ikilinganishwa na kesi **454** sawa na asilimia **67** zilizohitimishwa mwaka 2023/2024.

41. Mheshimiwa Spika, katika kipindi cha Julai 2024 hadi Aprili, 2025, Ofisi ya Taifa ya Mashtaka iliendesha jumla ya kesi **2,638** katika Mahakama Kuu ya Tanzania ikilinganishwa na kesi **6,409** zilizoendesha katika kipindi kama hicho mwaka 2023/2024. Aidha, kesi **1,135** sawa na asilimia **43**

zilihitimishwa ikilinganishwa na kesi **754** zilizohitimishwa kwa kipindi kama hicho mwaka 2023/2024 sawa na asilimia **12** ya kesi zilizoendeshwa.

42. Mheshimiwa Spika, katika mwaka 2024/2025 hadi Aprili, 2025, Ofisi ya Taifa ya Mashtaka iliendesha kesi kubwa **177** katika Mahakama Kuu – Divisheni ya Makosa ya Rushwa na Uhujumu Uchumi ikilinganishwa na kesi **60** zilizoendeshwa kipindi kama hicho mwaka 2023/2024. Aidha, kesi **108** zilihitimishwa ikilinganishwa na kesi **22** zilizohitimishwa katika kipindi cha Julai, 2023 hadi Aprili, 2024.

43. Mheshimiwa Spika, Wizara kupitia Ofisi ya Taifa ya Mashtaka imeendelea kusogeza huduma za kimashtaka kwa wananchi katika ngazi za Mikoa na Wilaya. Katika kipindi cha Julai, 2024 hadi Aprili, 2025, Ofisi inaendelea kutoa huduma za kimashtaka katika mikoa **30** ya Kimashtaka na Ofisi **108** za Wilaya. Aidha, katika kipindi husika, Ofisi imekamilisha ujenzi wa majengo ya Ofisi ya Taifa ya Mashtaka katika Mikoa minne (**4**) ya Shinyanga, Manyara, Katavi na Rukwa. Vilevile, Ofisi ya Taifa ya Mashtaka inaendelea na ujenzi wa Ofisi katika mikoa ya Morogoro, Mbeya, Njombe, Geita, Kinondoni na Temeke.

(vii) Kushughulikia Uendeshaji wa Mashauri ya Madai na Usuluhishi wa Migogoro ya Kibiashara, Sheria za Kimataifa na Mikataba

44. Mheshimiwa Spika, katika kipindi cha Julai, 2024 hadi Aprili, 2025, Serikali imeendesha jumla ya mashauri ya Madai **9,013**. Katika kuendesha mashauri hayo, mashauri **966** yalimalizika. Kwa kumalizika kwa mashauri hayo, Serikali imefanikiwa kushinda mashauri **750** sawa na asilimia **77.6** ya mashauri yaliyomalizika kwa kipindi husika na kuokoa kiasi cha Shilingi **bilioni 51.02** kiasi ambacho Serikali ingelipa endapo ingeshindwa mashauri hayo.

45. Mheshimiwa Spika, kwa upande wa mashauri ya usuluhishi, katika kipindi cha Julai, 2024 hadi Aprili, 2025 jumla ya mashauri ya usuluhishi **209** yameshughulikiwa. Katika kipindi husika, mashauri **21** yalimalizika kati ya hayo, Serikali imefanikiwa kushinda mashauri **16** sawa na asilimia **76.2** ya mashauri yaliyomalizika. Kutokana na kumalizika kwa mashauri hayo, Serikali imeokoa jumla ya Shilingi **Bilioni 16.92** na Dola za Marekani **Milioni 63.34**.

(viii) Kuwezesha Uanzishwaji wa Kituo cha Usuluhishi wa Migogoro

46. Mheshimiwa Spika, uwepo wa mifumo thabiti ya utatuzi wa migogoro kwa njia mbadala ni msingi muhimu katika maendeleo ya kibiashara na uwekezaji kwa kuwa huwezesha kutunza amani ya pande zinazovutana, kupunguza muda ambao pande hizo zingetumia mahakamani pamoja na hasara inayoweza kujitokeza katika biashara au uwekezaji. katika mwaka wa fedha 2024/2025 Wizara imefanya mapitio ya Sheria ya Usuluhishi, Sura ya 15 na Kanuni zake ili kuwezesha uanzishwaji na uendeshaji wa Kituo cha Usuluhishi wa Migogoro Tanzania.

(ix) Kuwezesha Ofisi ya Mwandishi Mkuu wa Sheria Kuanza Kutekeleza Majukumu yake

47. Mheshimiwa Spika, katika kuimarisha upatikanaji haki na utawala bora, Serikali kupitia Sheria ya Marekebisho ya Sheria za Sekta ya Sheria, Na. 11/2023 ilifanya marekebisho ya muundo wa Ofisi ya Mwanasheria Mkuu wa Serikali kwa kuanzisha Ofisi ya Mwandishi Mkuu wa Sheria. Lengo la maboresho haya ni kuongeza tija na ufanisi katika shughuli za uandishi wa sheria, urekebu na ufasiri wa sheria. Muundo wa kiutawala wa Ofisi hii uliidhinishwa na Rais wa Jamhuri ya Muungano wa Tanzania tarehe 14 Januari, 2025.

(x) Kuratibu Masuala ya Haki za Binadamu na Utawala Bora

48. Mheshimiwa Spika, mwaka 2026 Tanzania itafanyiwa tathmini ya utekelezaji wa haki za binadamu chini ya mfumo wa Umoja wa Mataifa wa Haki za Binadamu wa Mapitio Katika Kipindi Maalum (*Universal Periodic Review-UPR*). Hivyo, katika kipindi cha Julai 2024 hadi Machi 2025, Wizara iliratibu mafunzo maafisa **40** wa Wizara na Taasisi za Umma kutoka Tanzania Bara na Zanzibar na Asasi za Kiraia **55** ya kuandaa na kuwasilisha taarifa katika maeneo yao mahsusi kuhusu haki za binadamu.

49. Mheshimiwa Spika, katika kipindi cha Julai 2024 hadi Machi 2025, Wizara ilishiriki katika vikao vya 56, 57 na 58 vya Baraza la Haki za Binadamu la Umoja wa Mataifa. Kupitia ushiriki huu, Wizara imewasilisha taarifa muhimu kwa Umoja wa Mataifa kuhusu jitihada na mafanikio katika kulinda, kuhifadhi na kukuza haki mbalimbali za binadamu.

50. Mheshimiwa Spika, Wizara kupitia Tume ya Haki za Binadamu na Utawala Bora imetoa elimu kwa umma ya haki za binadamu na misingi ya utawala bora kwa njia ya mikutano ya hadhara **92** kwenye Mikoa tisa (**9**) ya Tanzania bara na Zanzibar ambapo Wananchi **64,550** walifikwa. Pia, elimu hiyo imetolewa kupitia mitandao ya kijamii.

51. Mheshimiwa Spika, Wizara kupitia Tume ya Haki za Binadamu na Utawala Bora ilifanya ukaguzi katika Magereza **29** na Vituo vya Polisi **23** katika mikoa **14** ya Tanzania Bara, na miwili (**2**) Tanzania Zanzibar.

(xi) Kuimarisha Usajili wa Matukio Muhimu ya Binadamu pamoja na Usajili na Ufilisi katika Mikoa yote ya Tanzania Bara

52. Mheshimiwa Spika, katika kipindi cha Julai, 2024 hadi Machi, 2025 jumla vyeti vya kuzaliwa **1,241,765 (Milioni 1.24)** vimesajiliwa na kutolewa sawa na asilimia **105** ikilinganishwa na lengo la kusajili na kutoa vyeti vya kuzaliwa **1,181,123 (Milioni 1.18)** katika mwaka 2024/2025.

53. Mheshimiwa Spika, katika kipindi cha Julai, 2024 hadi Machi, 2025 jumla ya vyeti vya vifo **34,504** vimesajiliwa na kutolewa. Vilevile, marejesho ya shahada za Ndoa **31,641** yamesajiliwa sawa na asilimia **64.7** ya lengo la kusajili ndoa **48,750**.

(xii) Kuratibu Tathmini na Maboresho ya Sheria ikiwa ni pamoja na Kufanya Mapitio ya Mifumo ya Sheria inayosimamia Elimu, Michezo ya Kubahatisha na Kufanya Utafiti wa Mfumo wa Sheria Unaosimamia Utatuzi wa Migogoro ya Kibenki na Taasisi za fedha

54. Mheshimiwa Spika, Tume ya Kurekebisha Sheria Tanzania imefanya Tathmini ya Utekelezaji wa Sheria Zinazosimamia Michezo ya Kubahatisha, Sura ya 41. Lengo la tathmini hiyo ni kubaini kama malengo ya kutungwa kwa sheria hiyo yamefikiwa.

55. Mheshimiwa spika, Tume ya Kurekebisha Sheria Tanzania imefanya utafiti wa mfumo wa sheria unaosimamia utatuzi wa migogoro ya kibenki ili kubaini changamoto ya migogoro ya mikopo. Lengo la utafiti huu ni kuishauri Serikali hatua stahiki za kuchukua ili kuwa na mfumo madhubuti, nafuu na wa haraka wa utatuzi wa migogoro ya mikopo.

(xiii) Kuratibu Ufuatiliaji na Tathmini ya Utekelezaji wa Sheria za Utajiri Asili na Maliasilia za Nchi

56. Mheshimiwa Spika, katika kipindi cha Julai 2024 hadi Machi 2025 Wizara ilipitia na ilisajili jumla ya Mikataba **483** ya uwekezaji katika utajiri

asili na maliasilia za nchi iliyoingiwa kati ya Serikali na wawekezaji kwa lengo la kuhakiki uzingatiwaji wa matakwa ya Sheria.

57. Mheshimiwa Spika, Wizara imeandaa Mkakati wa Taifa wa Uangalizi wa Utajiri Asili na Maliasilia za nchi ili kuwezesha utekelezaji wa misingi ya sheria za Maliasilia kwa kipindi cha miaka mitano kuanzia 2025/2026 hadi 2029/2030. Lengo la Mkakati huu ni kuweka mfumo wa pamoja katika usimamizi na uangalizi wa rasilimali za nchi ili kuhakikisha kuwa uwekezaji katika utajiri asili na maliasilia za nchi unanufaisha Taifa na wananchi kwa ujumla.

(xiv) Kushughulikia Urejeshwaji wa Wahalifu na Masuala ya Ushirikiano wa Kimataifa kwenye Makosa ya Jinai

58. Mheshimiwa Spika, katika kipindi cha Julai 2024 hadi Aprili, 2025 Wizara imekamilisha mikataba ya urejeshwaji wa wahalifu watoro kutoka nchi tatu (3) za Ethiopia, Iran na Kenya. Majadiliano ya mikataba ya kubadilishana wahalifu na nchi nyingine nne (4), za Shirikisho la Urusi, Qatar, Umoja wa Falme za Kiarabu na Burundi yanaendelea.

59. Mheshimiwa Spika, katika kipindi cha Julai 2024 hadi Machi, 2025, Wizara kupitia Ofisi ya Taifa ya Mashtaka ilipokea maombi ya kupatiwa ushahidi wa watuhumiwa waliofanya makosa ya jinai katika nchi tano (5) za Thailand, India, Shelisheli, Zambia na Uganda.

(xv) Kuimarisha Matumizi ya TEHAMA katika Utoaji Haki na Huduma za Kisheria

60. Mheshimiwa Spika, Wizara na Taasisi zake imeendelea kuboresha mifumo mbalimbali ya TEHAMA kwa lengo kufikisha huduma za kisheria

karibu na wananchi. Hadi kufikia Aprili, 2025, asilimia **75** ya mifumo ya TEHAMA katika Sekta ya Sheria imeunganishwa.

61. Mheshimiwa Spika, tarehe 5 Septemba, 2024 Wizara ilizindua Kituo cha Huduma kwa Mteja ambapo Mwananchi hupata fursa ya kuwasilisha malalamiko na hoja mbalimbali za kisheria moja kwa moja kupitia namba ya simu **0262160360**, namba ya *Whatsapp* **0739101910** na barua pepe kupitia malalamiko@sheria.go.tz.

(xvi) Kuimarisha Mfumo wa Elimu ya Sheria

a. Taasisi ya Mafunzo ya Uanasheria kwa Vitendo Tanzania

62. Mheshimiwa Spika, katika kipindi cha Julai, 2024 hadi Aprili, 2025 Taasisi ya Mafunzo ya Uanasheria kwa Vitendo Tanzania (*LST*) iliendesha mafunzo ya uanasheria kwa vitendo kwa wanafunzi wa Kundi la 37 hadi 40, ambapo kundi la 37 limehitimu, kundi la 38 limemaliza mafunzo ya uwandani, kundi la 39 liko kwenye mafunzo ya uwandani baada ya masomo ya darasani, na kundi la 40 linaendelea na mafunzo ya darasani. Aidha, Taasisi ilisajili wanafunzi **1,240**, sawa na asilimia **82.7** ya lengo la usajili wa wanafunzi **1,500** kwa kundi la 39 na 40.

b. Chuo cha Uongozi wa Mahakama Lushoto

63. Mheshimiwa Spika, Wizara kupitia Chuo cha Uongozi wa Mahakama Lushoto imeendelea kuimarisha upatikanaji wa haki nchini kwa kuwajengea uwezo Waheshimiwa Majaji, Wasajili wa Mahakama, Mahakimu, maafisa wa Mahakama na watumishi wengine wa Sekta ya Sheria. Katika kipindi cha Julai 2024 hadi Aprili, 2025, Chuo kiliendesha na kuratibu mafunzo ya aina **28** kwa washiriki **1,723**.

(xvii) Kuboresha Utendaji na Maendeleo ya Rasilimaliwatu wa Wizara na Taasisi zake Ikiwemo Ajira, Uteuzi, Nidhamu na Maadili

64. Mheshimiwa Spika, taarifa ya maboresho ya utendaji wa maendeleo ya rasilimaliwatu iliyo chini ya Wizara na taasisi zake imeainishwa katika **ibara ya 148** hadi **159** katika Kitabu cha Hotuba yangu.

G. FURSA NA MIKAKATI YA KUTUMIA FURSA

65. Mheshimiwa Spika, pamoja na mafanikio yaliyopatikana katika mwaka wa fedha 2024/25 hadi kufikia Machi, 2025 fursa kadhaa na Mikakati ya kutumia fursa hizo zimebainika kama ilivyoainishwa katika **ibara ya 160** na **161** katika Kitabu cha Hotuba yangu.

H. SHUKRANI

66. Mheshimiwa Spika, ninapenda kutumia fursa hii kuishukuru Kamati ya Kudumu ya Bunge ya Utawala, Katiba na Sheria, chini ya uongozi wa Mheshimiwa Dkt. Joseph Kizito Mhagama (Mb.), Mwenyekiti wa Kamati na Mhe. Florent Laurent Kyombo (Mb.), Makamu Mwenyekiti na Kamati ya Kudumu ya Bunge ya Bajeti chini ya uongozi wa Mheshimiwa Oran Manase Njeza (Mb) Mwenyekiti wa Kamati, na Mheshimiwa Twaha Ally Mpembenue (Mb) Makamu mwenyekiti kwa maelekezo na ushauri wao ambao umeleta mchango mkubwa katika utekelezaji wa majukumu ya Wizara. Ninapenda kuliarifu Bunge kuwa ushauri, maelekezo na maoni yote yaliyotolewa na Kamati yamezingatiwa kikamilifu katika maandalizi ya bajeti hii.

67. Mheshimiwa Spika, vilevile, ninaomba kuwashukuru sana Wananchi wa Jimbo la Songea Mjini, Viongozi na Wanachama wa Chama Cha Mapinduzi katika Mkoa wa Ruvuma, kwa ushirikiano wanaoendelea kunipa katika kuwawakilisha na kuwatumikia katika Bunge hili pamoja na kuratibu utekelezaji wa shughuli mbalimbali za maendeleo katika Mkoa huo.

68. Mheshimiwa Spika, napenda kutumia fursa hii kuwashukuru wale wote waliochangia kwa namna moja au nyingine katika kuiwezesha Wizara kufanikisha majukumu yake. Mafanikio yaliyopatikana katika mwaka 2024/2025 yametokana na ushirikiano na misaada ya kifedha na kiufundi kutoka kwa Washirika wa Maendeleo wakiwemo Shirika la Maendeleo la Umoja wa Mataifa (UNDP), Shirika la Umoja wa Mataifa la Kuhudumia Watoto (UNICEF), Umoja wa Ulaya (EU), Ujerumani kupitia GIZ, na Benki ya Dunia bila kusahau ushiriki wa Wananchi katika kutii na kuheshimu Katiba na Sheria za nchi wakiongozwa na Waheshimiwa Wabunge.

69. Mheshimiwa Spika, pia, ninaomba nitumie fursa hii kuwashukuru Viongozi wenzangu wa Wizara ya Katiba na Sheria akiwemo Mhe. Jumanne Abdallah Sagini (Mb.), Naibu Waziri wa Katiba na Sheria; Bw. Eliakim Chacha Maswi, Katibu Mkuu; na Dkt. Franklin Jasson Rwezimula, Naibu Katibu Mkuu kwa ushirikiano wanaonipatia katika utekelezaji wa shughuli za Wizara.

70. Mheshimiwa Spika, vilevile, natoa shukrani za dhati kwa Mhe. Prof. Ibrahimu Hamisi Juma, Jaji Mkuu wa Tanzania na Mwenyekiti wa Tume ya Utumishi wa Mahakama; Mhe. Hamza Saidi Johari, Mwanasheria Mkuu wa Serikali pamoja na Wakuu wa Taasisi na Watendaji Wakuu wote wa Taasisi za Wizara.

71. Mheshimiwa Spika, kwa namna ya pekee, ninaishukuru familia yangu hususan Mke wangu kipenzi Bi. Flora Ndumbaro na watoto wangu kwa ushirikiano wanaoendelea kunipatia kwa kunivumilia na kunitia moyo wakati ninapokuwa natekeleza majukumu yangu ya kulitumikia Taifa.

I. MPANGO NA BAJETI YA WIZARA KWA MWAKA WA FEDHA 2025/2026

(a) Vipaumbele vya Wizara

72. Mheshimiwa Spika, katika Mwaka wa Fedha 2025/2026 Wizara, Taasisi zake na Mhimili wa Mahakama itaendelea kuboresha utoaji wa huduma za kisheria na utoaji haki kwa umma. Katika kufikia azma hiyo Wizara imeanisha maeneo mahsusi ya kipaumbele ambayo yameainishwa kwenye **ibara ya 169** katika Kitabu cha Hotuba yangu.

(b) Kazi Zitakazotekelezwa katika Mwaka wa Fedha 2025/2026

73. Mheshimiwa Spika, katika kutekeleza vipaumbele vilivyoainishwa, baadhi ya kazi zitakazotekelezwa na mafungu yote ya Wizara katika Mwaka wa Fedha 2025/2026 zimeainishwa kwenye **ibara za 170 hadi 178** katika Kitabu cha Hotuba yangu.

(c) Makusanyo ya Maduhuli ya Serikali

74. Mheshimiwa Spika, katika Mwaka wa Fedha 2025/2026, Wizara na Taasisi zake inatarajia kukusanya jumla ya Shilingi Bilioni Kumi na Tatu Milioni Mia Sita Hamsini na Sita Laki Moja Tisini na Tisa Eflu (**13,656,199,000**) ikiwa ni maduhuli ya Serikali.

(d) Makadirio ya Fedha kwa ajili ya Kutekeleza Mpango na Bejeti kwa Mwaka wa Fedha 2025/2026

75. Mheshimiwa Spika, ili kufanikisha utekelezaji wa vipaumbele vilivyoainishwa, Wizara inaomba kuidhinishiwa jumla ya Shilingi **Bilioni Mia Sita Themanini na Saba Milioni Mia Sita Tisini na Nane Laki Nne Themanini na Tisa Eflu (687,698,489,000)** kwa ajili ya Matumizi ya

Kawaida na Miradi ya Maendeleo. Mchanganuo wa makadirio ya bajeti kwa mafungu Tisa **(9)** ya Wizara na Taasisi zake kwa mchanganuo ufuatao:-

- (i) Mishahara ya Watumishi **Shilingi 135,995,670,000**
- (ii) Matumizi Mengineyo **Shilingi 389,464,032,000**
- (iii) Miradi ya Maendeleo **Shilingi 162,238,787,000**

76. Mheshimiwa Spika, maelezo ya kina na mchanganuo wa maombi ya fedha za bajeti ya kila Fungu umeainishwa kwenye vitabu vya Randama za mafungu husika ambavyo vimegawiwa kwa Waheshimiwa Wabunge kupitia Mfumo wa Kielektroniki wa Bunge.

77. Mheshimiwa Spika, naomba kutoa hoja.